

השואה

דברי ספרות, ביקור במחנות ובאתרי השמדה

העקורים במרכז אסיה

ההלוויה של שריפוב

1. סיפורה של חנה סנש

א. השיר הליכה לקיסריה

אלי, אלי שלא יגמר לעולם,

החול והים,

רשרוש של המים,

ברק השמים,

תפילת האדם

דצמבר 1942

ב. הדגש על השואה מושם תמיד על העקידה. יהודים הולכים למות מבלי להניד עפעף. מקבלים את גזירת הגורל. כצאן לטבח.

יש אומרים כי היישוב בארץ לא עשה מספיק להצלת יהודי אירופה. מדובר ב-650,000 נפש, רובם זקנים, נשים וילדים. אף-על-פי כן רק ב-1944, כשנה לפני תום המלחמה הוקמה הבריגדה היהודית, שפעלה במסגרת הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. היא הוקמה לאחר מאבק ארוך בבריטים עד שנענו לתביעה לגייס עשרות אלפי צעירים מארץ ישראל במלחמה נגד הנאצים. לבסוף בחטיבה היהודית היו שלושה גדודים ארץ-ישראליים שאליהם צורפו תותחנים, תובלה ועוד. למפקד החטיבה מונה הבריגדיר היהודי א"פ בנג'מין מקנדה. הסמל של הבריגדה היה מגן דויד מוזהב. לאחר אימונים במצרים יצאה החטיבה לאיטליה ונלחמה בהצלחה בגרמנים. החטיבה הצליחה להדוף צפונה את הצבא הגרמני. בתום המלחמה חיילי הבריגדה עברו באירופה וראו את הזוועות הנוראיות של הנאצים ועוזריהם במחנות ההשמדה. הם עשו כמיטב יכולתם כדי לסייע לשארית הפליטה ולהעלותה לארץ-ישראל. חילי הבריגדה היו בסופו של דבר התשתית לכוח הצבאי ולמפקדיו, שממנו קם צה"ל ב מלחמת השחרור.

קבוצה שהתבלטה במיוחד במלחמה בגרמנים היו הצנחנים, שהוצנחו על-ידי הבריטים לתוך לב ליבה של אירופה, כדי לארגן שם כוח צבאי מקומי שיילחם בגרמנים ובעוזריהם. דמות בולטת ביניהם היא חנה סנש - משוררת ולוחמת (1921-1944), שהצניחו אותה ביוגוסלביה בינואר 1944, תחת שם הצופן הגר. היא חדרה להונגריה, אבל מלשינים הגירו אותה לנאצים הובאה לבודפשט. אחת הסצינות המרגשות ביותר הוא הניסיון של הגרמנים להפגיש אותה עם אימה כדי לשכנע אותה ולהוציא מפיה מידע סודי. חנה סנש נולדה בשנת 1921 בבודפשט ועלתה לארץ

בשנת 1939 והצטרפה לקיבוץ שדות ים. שירה הנודע הוא "אשרי הגפרור", שנכתב בהיותה בכלא:

אשרי...

אשרי הגפרור שנשרף והצית להבות,
אשרי הלהבה שבערה בסתרי לבבות.
אשרי הלבבות שידעו לחדול בכבוד...
אשרי הגפרור שנשרף והצית להבות.

סרדיצה 2.5.1944

בהיותה בכלא סמוך למותה היא עוד כותבת את השיר הבא בהונגרית ולימים תרגם אותו אביגדור המאירי:

בכלא

אחד - שניים - שלושה... שמונה האורך.
שני צעדים הוא רוחב הצלע -
החיים מרפרפים כסימן שאלה.

אחד - שניים - שלושה... אולי עוד שבוע.
או סוף הירח ימצאוני פה עדיין.
אך ממעל לראשי - האין.

כעת בחודש יולי בת כ"ג אהי...
במשחק נועז עלי מספר עמדותי.
הקוביה, כרכרה, הפסדתי.

20.6.1944

היא נצרה את פיה למרות העינויים הקשים שעברה ולבסוף הנאצים דנו אותה למוות בהיותה אזרחית הונגרית והיא הוצאה להורג. ב-8 בנובמבר 1944 היא מוצאת להורג ביריה. היא עמדה זקופה בעיניים גלויות מול כיתת היורים וסירבה שיכסו את עיניה. בשנת 1950 הועלו עצמותיה לארץ והיא נקברה בטקס צבאי מלא בהר הרצל. קיבוץ יד חנה נקרא על שמה.

חנה סגש אמרה פעם: יש כוכבים שאורם מגיע ארצה, רק כאשר הם עצמם אבדו ואינם. יש אנשים שזיו זכרם מאיר כאשר הם עצמם אינם יותר בתוכנו. אורות אלה המבהיקים בחשכת הליל - הם-הם שמראים לאדם את הדרך..."

בשנת 1903 פירסם ביאליק את שירו 'על השחיטה', שנכתב בעקבות הפוגרומים בקייסיניב, שהיו רק רמז דק ועלוב למה שעמד להתחולל ארבעים שנה מאוחר יותר כשישישה מיליון יהודים - ילדים, נשים וגברים הומתו במיתות שונות ומשונות. כך אומר ביאליק שיש לו ויכוח קשה עם אלוהים. הוא מטיל ספק בקיומו של אלוהים.

שמים, בקשו רחמים עלי!
אם יש בכם אל ולאל בכם נתיב -
ואני לא מצאתיו -
התפללו אתם עלי!
אני - לבי מת ואין עוד תפילה בשפתי,
וכבר אוזלת יד אף אין תקוה עוד -
עד מתי, עד אנה, עד מתי?

התלין! הא צואר - קום שחט!
ערפני ככלב, לך זרוע, עם קרדום.
וכל הארץ לי גרדום -
ואנחנו - אנחנו המעט!
דמי מותר - הך קודקוד, ויזנק דם רצח,
דם יונק וסב על כותנתך -

ולא ימח לנצח, לנצח.

ואם יש צדק - יופע מיד!
אך אם אחרי השמדי מתחת רקיע
הצדק יופיע -
ימוגר נא כסאו לעד!
וברשע עולמים - שמים ימקו!
אף אתם לכו, זדים, בחמסכם זה
ובדמכם חיו והינקו.

וארור האומר: נקום!
נקמה כזאת, נקמת דם ילד קטן
עוד לא ברא השטן - ויקוב הדם את התהום [ויקוב הדין את ההר]
יקוב הדם עד תהומות מחשבים,
ואכל בחושך וחתר שם
כל מוסדות הארץ הנמקים. [יסודות העולם - על-פי ירמיהו 'ימדו שמים
מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה']

אני עובר כיום מול הבור, מול התהום העמוקה, של באבי יאר, בפרברי קייב, שם המשורר יבגני יבטושנקו
שר את שירו, שנולד בשנת 1933 וזכה לאהדה בעולם כולו בעיקר בגלל שירו 'באבי יאר'. אני עובר מול
הבור של מינסק, אני עובר במחנות ההשמדה בדכאו, ובמקומות רבים אחרים - בחורף מעטה לבן של
תכריך מכסה את כל העולם ומכסה בתכריך את אלפי ההרוגים הטמונים באדמה. באביב הכול פורח. הפארק
מכוסה פרחים וחמדשאות וילדים עם סבא וסבתא ואבא ואימא משחקים כאילו לא קרה כלום המקום הפך
לפארק.

באבי יאר. מדרון נשי

מאת יבגני יבטושנקו

על שטח הבאבי-יאר אין מצבות.
כמו קבר עמוק - תלול המדרון...
תקף פחד אותי. הזדקנתי פתאום.
עמו העם היהודי - צאצאי האבות...

זה אני יהודי, נדמה לי עכשיו.
זה אני עבד במצרים בין המצרים...
זה אותי מצלבים על הצלב

ודמי נוטף מבין המסמרים...

נדמה לי שדריפוס זה אני.
 בורגנות זעירה - היא מלשיני ודיני.
 נרדף, מעולל ומרוקק ככלי,
 נפלתי לפח, לבית האסורים...
 נדמה לי שאני ילד יהודי מביאליסטוק
 דמים הציפו את העיר ואת הסביבה
 הובעט במגע מחוץ לחוק,
 לשווא אני מבקש מן הפורעים חנינה...
 בצחוק פרוע ובקריאה:
 "הרוג את הז'ידים והצל את רוסיה!"
 חובט בכל כוחו את אימי,
 חנווני, אנטישמי...

הוי, עמי הרוסי ידוע לי,
 שבמהותך אתה לא לאומן-קנאי,
 ברם, ידיים לא נקיות, למדי
 מנצלות לרעה את שמך הנקי.
 מכיר אני את טובת אדמתי.

מה גדולה הנבזות של שונאי בני שם,
 שכינו את עצמם, חסרי מצפון, בשם:
 "אגודת העם הרוסי!"

נדמה לי שאנה פראנק זה אני,
 צחה, רעננה כמו ענפנף אביבי,
 ואני אוהב ולא נחוצות לי כרזות,
 רק נחוץ לי מבטן שנוכל לזהות...
 כל כך מעט יכולים לראות ולהריח!
 מתקרבים הלום... לא תדאגי! זו חמלת האביב...
 והוא במהרה יבוא אלינו. נתקרב ונשיח...
 תני לי לחוש את שפתיך ולאזון את הניב!

מנפצים את הדלת?
 לא, זו תנועת הקרח!!!

לפני זמן קצר ביקרתי בבית הקברות של וולוז'ין. כל המצבות שם מנותצות. השטח מלא שרידי עצמות. מצאנו יהודי אחרון שחי בוולוז'ין. יהודי זקן בשם אלתרמן והוא מספר על הבור שחפרו היהודים בבית הקברות של וולוז'ין ואז כולם הובאו לבור ובעוד חיים עלו עליהם הטנקים הגרמניים. התמונה של נשים, גברים, ילדים וזקנים המושלכים לבור והאדמה מכסה עליהם בעודם חיים ועוד שעות ארוכות לאחר שהאדמה כיסתה אותם האדמה זעה ונעה. האנשים נעו מתחת לעפר בתקווה להישאר בחיים, אבל המוות האכזר הכריע אותם. באופן מוזר כל כך מהארוכות בתי העץ שמסביב עלה עשן וריח של עצים שרופים. "היום יום שבת. זה היום שבו הגויים מתרחצים", אמר לנו אלתרמן.

בסיפורי הגבורה של השואה - שכחנו את היהודים שלחמו במסגרת הצבא האדום. רבע מהקהילה הבוכרית - 10,000 בחורים - של מרכז אסיה נספו בחזיתות אירופה כחיילים בצבא האדום. מעטים חזרו מן המערכה. מי שחזר הושמד על ידי סטלין. מי שמת זכה לכבוד ולתהילה. רבים מביניהם הוכתרו בתוארי גבורה על מעשים הירואיים בשדה הקרב. אני הולך לספר לכם על אחד מהם.

סיפורה של גיבורת ברית המועצות בסטלינגרד.

החמין שאליו הוזמנתי. אישה עלובה וצמוקה. פסל מהלך. על שמלתה המרופטת מדליה שקיבלה בתום המלחמה בכיכר האדומה מסטלין.

המלחמה שלא הסתיימה

סיפורה של שריפוב

עקורים מאוקראינה. נישאה למוסלמי. הנהג שלי ולודיה. מגן דויד שהפל לסמל מוסלמי. התכריך. בית הקברות. ההספד והקדיש. התאריך 9.5. יום הניצחון. גשם. בוך. טרגדיה שלא הסתיימה.

איליה ארנבורג (1891-1967)

סופר סובייטי ממוצא יהודי, שחי שנים רבות במערב ותקף את המערב. לימים תקף גם את סטלין;

אי שם בפולניה

עוד פעם בא אלינו הגורל הגזלני.

באו ויצאו יהודים רגזנים,

והבריחו והחביאו במרתפים

ספרי תורה עתיקים...

יוסף המסכן, תתעורר

תתנדנד ותתפלל ביבבה:

"אני השם אלוהיך ולא אחר!"

כי התשועה עוד לא קרובה

הגזע שלנו מאולף מאוד, מאוד!

הכרנו כבר תשע מאות שביות

ונסבול עוד מאות, מאות,
 כי לא נפתרו כל הבעיות...
 ליוסלה מזמרת האימא
 וסותמת את פיהו במוצץ
 "הם באו הלילה בלחימה
 ויבואו עוד פעם לרצץ...
 את הסבא שלך כבבר הרגו
 וגם אותך יהרגו!"...
 השלגים מעלים עשן,
 אבל התורה שלך שלמה!
 הרואה אתה אלוהינו הישן
 איך נפלה עלינו האימה?
 תשלח במהרה אלינו את העורבים,
 שיאכלו את בשרנו העתיק כטורפים!
 הוי, וי, אלוהי!
 נושמים בשקט, כי מתקרב הלקט...
 תישן ותחכה, בני אהובי,
 כי אתה בשר מבשרי - ילד יהודי!"

אנו מדברים בדרך כלל על השואה ותוצאותיה. אנחנו לא מדברים על השואה ותוכניות ההשמדה הנאציות.

התוכנית, בשיתוף המדינות המוסלמיות ובראשם המופתי הירושלמי
 הייתה הרבה יותר גדולה. הנאצים התכוונו לסגור את מעגל ההשמדה בארץ-ישראל. הם התכוונו להגיע עם
 צבאו של רומל, דרך המדבר המערבי, לכבוש את מצרים ומשם את ארץ ישראל.

כוח אחר עמד לכבוש את הקווקז, משם התכוונו להגיע לאיראן שהייתה פרו נאצית, עיראק, שהייתה
 פרו-נאצית וסוריה ולבנון שהיו בידי וישי הפאשיסט הנאצי ומשם היו הכוחות מצפון ומדרום היו נפגשים
 בארץ ישראל וזה היה בעצם סופו של העם היהודי באירופה ובאסיה. מי שרואה מה עלה בגורל יהודי
 הבלקן, יהודי רודוס ויהודי טוניסיה - מבין שהנאצים לא עשו סלקציה בין יהודים ליהודים. כולם נועדו
 להשמדה בשלב זה או אחר.

הפתרון הסופי

ביום 20 בינואר 1942 התקיים בברלין כנס סודי בראשותו של היידריך ובהשתתפותם של נציגים נאציים.
 בישיבה הזאת דובר על השמדת 11 מיליון יהודי אירופה. הם כללו במספר הזה גם את היהודים בארצות
 החופשיות ובארצות הנייטרליות, מתוך הנחה שכל אירופה תהיה בידי הנאצים.
 כבר באביב של 1942 התחילו בחיסול יהודים במחנות השמדה בסוביבור, טרבלינקה ומיידאנק.

כדי להגיע להישגים גדולים ומהירים בהשמדת יהודים התחילו הנאצים להפעיל על שטח של 40 ק"מ מרובעים את המחנות של אושוויץ, שאליה הגיעו טרנספורטים מכל אירופה. חלק מאושוויץ מוכר בשם בירקנאו. כארבעה מיליון בני אדם נשרפו שם, 95% מהם יהודים. מיליון ילדים יהודים, ומיליוני גברים ונשים שכל חטאם שהם היו יהודים.

איש לא עשה חשבון עד היום - כמה יהודים אבדו לעם ישראל מאז השואה ועד היום? כמה ילדים לא נולדו. מה הפסדנו מבחינה תרבותית, ספרותית ומדעית מאבדנם של מיליוני היהודים.

אולי יותר מכל כדאי לסיים בשיר ערש שתורגם מידיש בידי שמשון מלצר "דאס קינד ליגט אין וויגעלע" הילד שוכב בערש:

הילד שוכב בערש ובכויות לו העיניים,
האם שוכבה על הרצפה בפישוט הרגליים.

הוי אין, הוי אין עוד מאמע,
הוי אין עוד, אין עוד נחמה

מי לך ילדי, את ערשך יניע?
מי לך, ילדי, את משכבך יציע?
הוי אין, הוי אין עוד מאמע,
הוי אין עוד נחמה,

מי אותך, בני, ילביש בגדי ההדר?
מי אותך, בני, יוביל ללמוד בחדר?
הוי אין, הוי אין עוד מאמע,
הוי אין עוד, נחמה!

מי אל החופה, בני, מי יובילך?
מי ישמח בך ומי יברכך?
הוי אין, הוי אין עוד מאמע,
הוי אין עוד נחמה!

לא תהיה לך האם אותך אוהבת,
אם הייתה לך, בקבר היא נרקבת!
הוי אין, הוי אין עוד מאמע
הוי אין עוד נחמה!